

Język polski, klasa III, 10.02.2021r.

Temat: Nadchodzą skandaliści - wprowadzenie do kultury współczesnej (cz.1).

Claes Oldenburg i Coosje van Bruggen, *Houseball*, 1997, stal nierdzewna, plastik, siatka jutowa, piana poliuretanowa, winyl, ok. 8,5 x 7,5 m, Berlin

Sztuka współczesna jest w nieustannym procesie przemian, a jej obraz jest wciąż niedookreślony. W latach 90. XX wieku świat wkroczył w epokę cyfrową. Nowe technologie i internet zrewolucjonizowały również sferę wizualną. Głębokie przemiany cywilizacyjne zmuszają artystów do krytycznego oglądu rzeczywistości. Wielu z nich posługuje się medialnym skandalem. Ich twórczość prowokuje ważne pytania o kondycję współczesnego człowieka i nierzadko narusza kulturowe tabu. Jednocześnie podlega prawom wolnego rynku – kontrowersyjne dzieła czy akcje artystyczne oraz głośne wystawy stają się „produktami”.

Już wiesz

1) Sprawdź w informatorach kulturalnych lub w internecie, jakie wystawy poświęcone sztuce współczesnej aktualnie odbywają się w twojej miejscowości (lub w najbliższym dużym mieście).

2) Zanotuj, jaki rodzaj sztuki jest na nich prezentowany (obrazy, rzeźby, instalacje, wideo-art, dokumentacja, inne).

Teksty kultury

Ćwiczenie 1.1

Powiedz, czy masz już za sobą kontakt ze sztuką współczesną, np. w muzeum, galerii lub kinie. Jaka to była wystawa i dzieła jakiego artysty były na niej prezentowane?

Ćwiczenie 1.2

Na podstawie dostępnych źródeł informacji wyjaśnij terminy: *pop-art*, *sztuka krytyczna*, *postmodernizm*.

Socrealizm

Socrealizm, zwany też realizmem socjalistycznym, pojawił się jako kierunek w sztuce radzieckiej w 1934 roku. Po zakończeniu II wojny światowej kierunek stopniowo rozprzestrzeniał się w sztuce w krajach bloku wschodniego. W Polsce został wprowadzony w 1949 roku, ale już około 1955 roku artyści porzucali sztywny gorset zasad obowiązujących w socrealizmie. Według założeń programowych socrealizmu artyści byli nazywani „inżynierami dusz”, mieli wychowywać masy przez ukazywanie im wizji rozwoju społeczeństwa kierowanego przez partię. Kierunek wykorzystywał pewne elementy XIX-wiecznego realizmu, natomiast jako temat prac wybierano walkę klasową, ukazywano robotników czy rolników przy pracy. Na płótna trafiali też nowi bohaterowie: dyktatorzy, przywódcy partyjni, przodownicy pracy. Socrealizm wkroczył też do rzeźby i architektury.

Aleksander Kobzej, *Podaj cegłę*, 1950, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, licencja: CC 0

Wladimir Krikhatzkij, *Pierwszy traktor*, licencja: CC 0

Obrazy *Podaj cegłę* (il. 1) oraz *Pierwszy traktor* (il. 2) prezentują typowe dla socrealizmu tematy związane z pracą robotników oraz rolników. Obraz *Kobzeja* kojarzy się z popularnym w latach 50. XX wieku przodownictwem pracy, natomiast płótno Krikhatzkiego - z programowym wspieraniem rozwoju wsi.

Pałac Kultury i Nauki w Warszawie (il. poniżej), noszący dawniej imię Józefa Stalina, został oddany do użytku 21 lipca 1955 roku - w przeddzień Święta Odrodzenia Polski (ówczesnego odpowiednika Święta Niepodległości). Budynek łączył wszystkie najgorsze cechy architektury socrealistycznej, a ponadto okazał się нефunkcjonalny. Jego oświetlenie wymagało ogromnych nakładów energii elektrycznej.

Pałac Kultury i Nauki w Warszawie
licencja: CC BY 4.0

Pomnik Józefa Stalina (il. poniżej) w czeskiej Pradze był największym pomnikiem radzieckiego dyktatora na świecie. Został wzniesiony na

rekreacyjnych terenach Letná na jednym ze wzgórz okalających Pragę. Jego autor - Oskar Švec - tuż przed odsłonięciem „dzieła” popełnił samobójstwo. Pomnik wysadzono w powietrze w 1962 roku.

Pomnik Józefa Stalina w Pradze, dziś nieistniejący,
1949-1955, licencja: CC BY 3.0

Modernizm

Modernizm, którego korzenie sięgają połowy XIX wieku, obejmuje zarówno dzieła, kierunki, jak i postawy artystyczne. Najważniejszymi wyróżnikami modernizmu były awangardowe zastępowanie starego nowym, prymat eksperymentu i ciągle poszerzanie granic (nowe formy, nowe przedstawienia i nowe media). Ponieważ był on sztuką wysoką i elitarną, ugruntował posługiwanie się hermetycznym językiem abstrakcji. Ze względu na mnogość przejawów (m.in. [action painting](#), [taszyzm](#), [art-brut](#) i malarstwo materii) modernizm z historycznego punktu widzenia jawi się jako tendencja niejednolita. To bogactwo form i nowe środki wyrazu zadecydowały jednak o całym obliczu sztuki w pierwszej połowie XX wieku. Artyści modernistyczni starali się tworzyć dzieła oryginalne, równoważące głęboki namysł teoretyczny z solidną praktyką warsztatową. Była to

sztuka głównie europejska lub północnoamerykańska, rozwijająca się w wielkich ośrodkach miejskich, elitarnych uczelniach artystycznych, eksponowana w nowoczesnych galeriach i uprawiana w przeważającej części przez mężczyzn.

Mark Rothko, *Number 14*, 1960, olej na płótnie, Museum of Modern Art, San Francisco, 291 x 268 cm, licencja: CC 0

Franz Kline, *Chief*, 1950, olej na płótnie, Museum of Modern Art, Nowy Jork,

Przykładami dzieł modernistycznych są obrazy [Marka Rothko](#) i [Franza Kline'a](#) – przedstawiciele abstrakcyjnego ekspresjonizmu. Malarze ci, koncentrując się na kolorze i plamie (Rothko) bądź na linii i geście (Kline), wyrażali subtelne uczucia lub po prostu nieskrępowaną ekspresję. Cechy tych obrazów to „milczenie”, antynarracyjność i oddziaływanie wyłącznie przez formę: płaszczyznę, barwę i uproszczone kształty. Obydwaj twórcy amerykańscy, jeden reprezentujący „malarstwo barwnych płaszczyzn” (*color field painting*, Rothko), drugi – tzw. malarstwo kaligraficzne (Kline), należeli do pokolenia, które wkroczyło na scenę sztuki światowej po 1945 roku. Nastąpiła wówczas detronizacja Paryża jako dotychczasowego centrum artystycznego na rzecz Nowego Jorku – dynamicznej stolicy Nowego Świata Sztuki.

Pop-art

Odreagowaniem modernizmu i elitarnych praktyk sztuki abstrakcyjnej był na początku lat 50. XX wieku najpierw brytyjski, a nieco później - amerykański, pop-art (od ang. *popular art* – „sztuka popularna”). Jego twórcy, zainspirowani reklamą, kulturą masową, nowymi technologiami i kiczowatymi przedmiotami-fetyszami wyprodukowanymi przez społeczeństwo konsumpcyjne, sprowokowali w sztuce powrót do rzeczywistości i figuracji. Przemianie uległy tradycyjne gatunki – zwłaszcza malarstwo i rzeźba. Obraz stał się konkretnym przedmiotem (*Tarcze i Flagi* Jaspersa Johnsa), kadrem powiększonego okienka komiksowego (Roy Lichtenstein) lub kolażem klasycznej płaszczyzny i jej otoczenia (*Łazienka* Toma Wesselmana). Dużą rolę odgrywała grafika operująca technikami umożliwiającymi jej masową reprodukcję. Mistrzem serigrafii był Andy Warhol, a firmowana przez niego *Factory* („Fabryka”) produkowała już nie pojedyncze oryginały, lecz szeroko dostępne „przedmioty pożądania”. Pop-art stał się barwnym, kontrkulturowym stylem życia. Artystów uprawiających klasyczne formy sztuki raził jednak swoją trywialnością, emocjonalnym chłodem i treściową pustką, a także propagowaniem konsumpcyjnego stylu życia.

Piotr Krakowski *O sztuce nowej i najnowszej*

Czym był pop-art w oczach jego twórców, dobrze oddaje manifest [Claesa Oldenburga](#) opublikowany po raz pierwszy w maju 1961 roku. Oldenburg daje szczegółową charakterystykę sztuki, za jaką się opowiada, formułuje w sposób dosadny, czym jest dla niego cała sztuka pop. Długi ten manifest zaczyna się od słów:

”Jestem za sztuką, która jest polityczno-erotyczno-mistyczna, która nie siedzi skromnie na tyłku w muzeum. Jestem za sztuką, która rozwija się, nie wiedząc, że w ogóle jest sztuką; sztuką, która ma szansę, aby zaczynać od zera. Jestem za sztuką, która się uwikłała w kram codzienności i mimo to pnie się ku górze. Jestem za sztuką, która naśladuje to, co ludzkie, która jest komiczna, gdy trzeba, lub gwałtowna, ale zawsze jest czymś, co jest nieodzowne. Jestem za sztuką [...], która jest ciężka i tępa, i niezdarna, i słodka, i głupia jak samo życie”.

We wszystkich swoich przejawach i działaniach sztuka pop chciała stanowić zaprzeczenie dotychczasowych dążeń artystycznych. Jak to sformułował znany amerykański pop-artysta Robert Indiana: „Pop jest tym wszystkim, czym nie była sztuka w ostatnich dwudziestu latach. Pop jest ponownym włączeniem się w świat. Jest amerykańskim snem, optymistycznym, na wielką skalę, naiwnym...”.

Piotr Krakowski, *O sztuce nowej i najnowszej*, Warszawa 1981, s. 21–23.

Claes Oldenburg i Coosje van Bruggen, *Houseball*, 1997, stal nierdzewna, plastik, siatka jutowa, piana poliuretanowa, winyl, ok. 8,5 x 7,5 m, Berlin

Claes Oldenburg i Coosje van Bruggen, *Dropped Cone*, 2001, stal galwanizowana, plastik, ok. 12 x 6 m, Neumarkt-Galerie, Kolonia Raimond Spekking, licencja: CC BY 4.0[online]

Claes Oldenburg, Coosje van Bruggen, *Apple Core*, 1992, stal nierdzewna, piana uretanu, żywica, Israel Museum, Jerozolima

Rzeźba pop-artu zerwała z kanonem gatunku, odeszła zarówno od klasycznych tematów, jak i od klasycznych materiałów (gliny, drewna, kamienia czy odlewu z brązu). Artyści sięgnęli po tanie, nowoczesne tworzywa: gips, plastik i piankę gumową. Redukcja tematyki i wykorzystanie elementów zaczerpniętych z codzienności wprowadziły do rzeźby element ironii odbierającej jej poważny, artystyczny charakter. Takie są właśnie prace Claesa Oldenburga (klasyka omawianego stylu) i jego żony Coosje van Bruggen. Zaskakują one swoją skalą, miejscem ekspozycji, a przede wszystkim - tematem. Podobnie jak prace z lat 60. XX wieku, przedstawiające hamburgery czy lizaki z malowanego gipsu, szokowały widzów, tak gigantyczny *Houseball* (wyposażenie domu zebrane w kształt piłki, która znacznie ułatwia ewentualną przeprowadzkę - il. 1), wielki rożek lodów (il. 2) czy absurdalnie przeskalowany ogryzek jabłka (il. 3) wprowadzają zamęt do sterylnych przestrzeni architektonicznych. Większość rzeźb pop-artowskich można uznać za zabawne, choć czasem - kontrowersyjne, pomniki przedmiotów banalnych.

Postmodernizm

Tony Horne *Słownik pojęć kultury postmodernistycznej. Mody, kultury, fascynacje*

Najbardziej bezpośrednią formą kontaktu z tzw. sztuką postmodernistyczną było dla większości ludzi zetknięcie się z noszącym tę nazwę stylem w architekturze, który pojawił się na początku lat osiemdziesiątych. Tendencja ta, występująca także w grafice użytkowej i wzornictwie, polegała na łączeniu historycznych odwołań – zwłaszcza klasycznych, „egipsko-babilońskich” – i nowoczesności, co dawało w efekcie żartobliwe pastisze, często ornamentowane kiczowatymi ozdobami w pastelowej lub opartej na kolorach zasadniczych tonacji, bez wyraźnego rozróżnienia między wnętrzem a otwartą przestrzenią – czego przykładem są np. drzewa w atrium, rury i przewody na zewnętrznej elewacji, ulica przechodząca przez wnętrze sklepu, itp. [...] Twórcą terminu „postmodernizm” był amerykański krytyk marksista Frederic Jameson, który po raz pierwszy użył go w 1964 roku. Z czasem zaczęto nim określać cały zespół pojęć, które zdawały

się reprezentować nową fazę w rozwoju kultury Zachodu; wszelkie prawdy i wartości stały się względne, a bariery między kulturą „wysoką” i kulturą masową, między sztuką a konsumeryzmem, a także pomiędzy różnymi artystycznymi gatunkami zanikały. W świecie postmodernizmu pojęcia linearnej historii, stałego postępu i opozycji awangarda – tradycja bądź realność –wyobrażenie nie miały już zastosowania. W rezultacie zapanował chaos konkurujących stylów i odwołań, transmitowanych przez wolnorynkowy system konsumerystyczny, kreujący dla własnych celów własną rzeczywistość.

Tony Horne, *Słownik pojęć kultury postmodernistycznej. Mody, kulty, fascynacje*, Warszawa 1995, s. 262–263: Postmodernizm.

Ciekawostka

Instalacja Elen Wetmore jest doskonałym przykładem dzieła postmodernistycznego. Za pomocą wideo i montażu komputerowego artystka przedstawiła proces „rekonstrukcji” swojego portretu, nawiązując jednocześnie do analitycznych dzieł kubistycznych i słynnych wizerunków Dory Maar, malarki, fotografki, poetki, modelki oraz kochanki Picassa. Przy użyciu nowoczesnej techniki artystka uprzestrzeniła klasyczny obraz sztalugowy. Stała się też [*porte-parole*](#) Dory Maar i innych kobiet zmarginalizowanych przez świat sztuki. Wprowadzenie wątków feministycznych, cytaty z innego dzieła i nawiązanie do tradycji (kubizmu i surrealizmu) przy zastosowaniu nowych mediów to cechy charakterystyczne sztuki postmodernistycznej. W filmie *Visiting Dora Maar* artystka próbuje „stworzyć” siebie na nowo z rozproszonych, ulotnych fantomów zdjęć i obrazów. Jest to proces płynny i niezakończony – w przeciwieństwie do modernistycznego portretu na płótnie, niezmiennego w swojej istocie.

Ćwiczenie 2

Znajdź w internecie i obejrzyj film (wideo-art) Ellen Wetmore, *Visiting Dora Maar*, 2011, wideo-instalacja.

Pablo Picasso, *Portret Dory Maar*, 1937, olej na płótnie, Musée Picasso, Paryż

Wskazówka

Warto poprosić uczniów o przeczytanie opisu tego dzieła na stronie NINATEKI.

Sztuka krytyczna

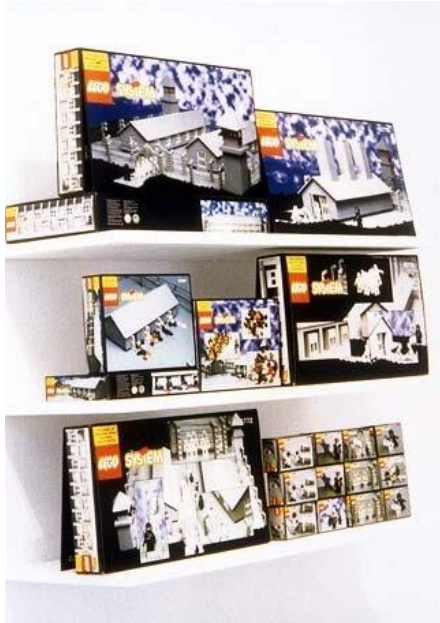
Ćwiczenie 3

Znajdź w internecie i obejrzyj pierwsze 12 minut dokumentalnego filmu edukacyjnego:

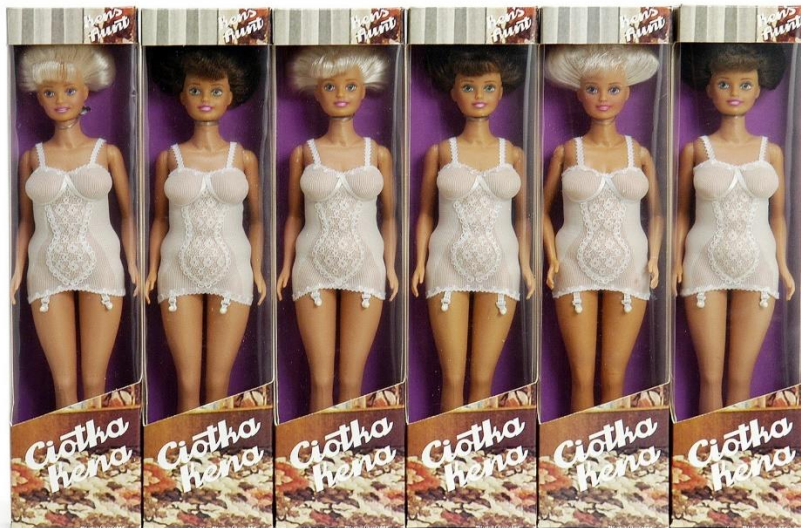
Zbigniew Libera. *Prace 1982–2000*, Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki.

Ćwiczenie 4

Po obejrzeniu filmu o twórczości Zbigniewa Libery wyjaśnij pojęcie **sztuka krytyczna**.

Zbigniew Libera, *Lego. Obóz koncentracyjny*, 1996, zestaw 7 różnej wielkości pudełek klocków

Zbigniew Libera, *Ciotka Kena*, 1994, 24 lalki w kartonowych opakowaniach

Ćwiczenie 5

Analizując dzieła przedstawione w tej lekcji, wyjaśnij, jak zmienił się język sztuki w XX wieku.